

Душан Пророковић

Институт за међународну политику и привреду

ЗНАЧАЈ ПОДРИЊА ЗА НАЦИОНАЛНУ БЕЗБЕДНОСТ СРБИЈЕ И РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ

Сажетак

У контексту националне безбедности данас је неопходно сагледавати све изазове, ризике и претње који угрожавају безбедност државе и народа, а не само војне како се то некада чинило. Регион Подриња је стратешки важан за Србију и Српску и у њему се јављају три изазова по националну безбедност оба субјекта: политичког, економског и демографског карактера. Рад је подељен у четири целине. У првој се говори о појму националне безбедности и уопште о савременим приступима који се тичу истраживања појава и процеса важних за безбедност. У другом су дате основне карактеристике региона Подриња, док су у трећем представљени изабрани економски, демографски и политички показатељи. Четврти део је закључак, у ком ће бити изнета констатација да је у циљу осигуравања националне безбедности неопходно предузети одговарајуће мере, док је то још могуће.

Кључне речи: *национална безбедност, Подриње, Република Српска, економија, демографија*

О ПОЈМУ НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ

Појам безбедности је један од оних који се у свакодневном животу најчешће користе. Због тога се током времена развио и велики број дефиниција безбедности. Према Берију Бузану (*Barry Buzan*), безбедност је стање које карактерише одсуство претњи

или је то тежња ка одсуству претњи¹⁾. Ово је вероватно најкраћи и најсажетији опис безбедности. При томе, „претња се, у најширем смислу, може дефинисати као изразита и свесна намера да се нанесе конкретна штета некој особи, својини или праву, како би се објекат претње присилио на испуњавање наметнутих захтева.“²⁾

Према облику угрожености, разликујемо седам типова појава које нарушавају безбедност, што је приказано у Табели бр. 1. У трећем делу рада ће пажња бити посвећена шестом типу угрожености - социјално-економској, пошто у одређеној мери ова појава утиче на националну безбедност посматраних ентитета у задатом просторном оквиру.

Табела бр. 1: Типови угрожености³⁾

<i>физичка угроженост</i>	физичка неспособност да се одупре или опорави од утицаја опасности
<i>правна угроженост</i>	слаба држава, неспособна да омогући поштовање законодавних прописа и правосудних одлука
<i>организациона угроженост</i>	слаба држава, организационо неуређена, тако да није способна да спречи, ублажи или се опорави од утицаја опасности
<i>техничка угроженост</i>	неадекватно знање и/или употреба техника управљања ризицима
<i>политичка угроженост</i>	слабост политичких снага и отворено питање њихове легитимности; неадекватна контрола политике, планирања или ширих политичких прилика.
<i>социјално-економска угроженост</i>	друштвено-просторна сегрегација, велике неједнакости богатства, друштвена дезорганизација, неадекватан друштвени положај одређених група, постојање социјалне изолације појединаца, присутност већих социјалних ризика
<i>психолошка и културна угроженост</i>	неадекватна парадигма безбедности или перцепција ризика, неспремност или неспособност да се предузму мере у циљу заштите, слабости и/или непостојање адекватне културне политике

- 1) Barry Buzan, *People, States & Fear. The National Security Problem in International Relations*, Harvester Books, Brighton, 1983.
- 2) Зоран Јефтић, Станислав Стојановић, „Различити третмани безбедности (Претпоставке за дефинисање појма безбедности)“, у: Цветковић, Владимир, *Ризик, моћ, заштита. Увођење у науку безбедности*, Службени гласник, Факултет безбедности, Београд, 2010, стр. 631.
- 3) Према: Fabien Nathan, „Natural Disasters, Vulnerability and Human Security“, In: Brauch H.G.; Grin, J.; Mesjasz, C.; Behera, N.; Chourou, B.; Oswald Spring, U.; Liotta, P. H. ; Kameri-Mbote. P. (Eds.), *Facing Global Environmental Change: Environmental, Human, Energy, Food, Health and Water Security Concepts*, Berlin – Heidelberg – New York – Hong Kong – London – Milan – Paris – Tokyo: Springer Verlag, 2009, стр. 1121-1129.

У зависности од тога из ког угла се на безбедност гледа, могу се правити различите класификације и категоризације. Према Развојном програму Уједињених нација, УНДП-у (*United Nations Development Programme*), разликује се седам типова безбедности, што је представљено у Табели бр. 2. То су: економска, прехранбена, здравствена, еколошка, лична, друштвена и политичка.

Табела бр. 2: Типови безбедности и претње⁴⁾

Тип безбедности	Дефиниција	Претња
Економска безбедност	Постојање сигурних основних прихода.	сиромаштво, незапосленост, задуженост, непостојање прихода
Прехранбена безбедност	Физичка и економска могућност приступа основним намирницима.	глад, недостатак физичког и економског приступа прехранбеним производима
Здравствена безбедност	Заштита од болести и нездравог живота.	неадекватна здравствена заштита, пандемије, епидемије, слаба исхрана, нездрав животни услов
Еколошка безбедност	Здраво физичко окружење.	природне катастрофе, загађивање животне средине, исцрпљивање ресурса
Лична безбедност	Безбедност од физичког насиља.	тортура, рат, етничке тензије, криминал, индустријски и саобраћајни акциденти, акциденти на радном месту
Друштвена безбедност	Сигурно чланство у групи.	тлачење (из групе), сукоби (између група), доминација једне групе
Политичка безбедност	Живот у друштву у ком су обезбеђена основна људска права.	политичка репресија, укљ. тортуру, кршење људских права, заробљавање, задржавање

Безбедност се може сагледавати и по секторима (секторски приступ), помоћу којих се целина распоређује на пет различитих делова. „Према секторима безбедности, могуће је разликовати војне, политичке, социјеталне, економске и еколошке“ изазове, ризике и претње.⁵⁾ Секторска класификација је хоризонтална, док су нивои анализе вертикално распоређени и могу се кретати од глобалне, преко регионалне и националне до индивидуалне безбедности. У овом раду ће бити анализиран национални ниво. Под појмом национална безбедност може се подразумевати и ниво ана-

4) UNDP, *Human Development Report*, 1994, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/chapters/>, приступљено 02. 04. 2017.

5) Филип Ејдус, *Међународна безбедност*, Службени гласник, Београд, 2012, стр. 37.

лизе, али се може посматрати и безбедност државе на начин како су то чинили бројни теоретичари.

Појам национална безбедност је први пут употребио Волтер Липман (*Walter Lippmann*) 1943. године једноставно описујући да је то стање „када народ има сигурност да неће морати да жртвује своје легитимне интересе уколико жели да избегне рат, или, уколико је изазван, да своје легитимне интересе одржава учешћем у рату.“⁶⁾ Ослањајући се на ову дефиницију неколико година касније Харолд Ласвел (*Harold Lasswell*) у уводном делу монографије наводи да „њен специфичан смисао подразумева слободу од страног диктата.“⁷⁾ Међутим, овако уско тумачити појам националне безбедности је у савременим условима немогуће. Изазови, ризици и претње више се не тичу само учешћа у рату или његовог избегавања, нити се везују за војна питања, већ, како је представљено, постоје различити типови и облици угрожености. Осигуравање националне безбедности подразумева и одсуство правне, организационе, политичке, социјално-економске и психолошко-културне угрожености, тиче се економске, здравствене, прехранбене, еколошке и политичке безбедности, односно свих пет сектора.

У савременом свету „национална безбедносна политика државе зависи од врсте и распрострањености државних и националних интереса, те актуелних и потенцијалних претњи које те интересе угрожавају, или их могу угрозити. Претње могу бити: политичке, економске, војне, демографске, социјалне, конфесионалне, едукативне, еколошке и претње изазване дугорочним прикривеним деловањем ретроградних снага у свим областима друштвеног живота. Проблеми дефинисања појма национална безбедност долазе до пуног изражаја тек када треба да се идентификују вредности које могу бити угрожене и када треба дефинисати виталне државне и националне интересе које треба да штите елементи система националне безбедности. Већина савремених аутора који се баве истраживањима националне безбедности, сматра да витални друштвени, државни и национални интереси, уствари, чине опште потребе државе и њених грађана и да произилазе из општих вредности и циљева садржаних у уставима националних држава, и из реалних могућности и стварне позиције сваке државе у међу-

6) Walter Lippmann, *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*, Little & Brown, Boston, 1943, стр. 49; Липман је први употребио и појам „хладни рат“ да би описао тадашње стање у односима између САД и Совјетског савеза. О овоме више у: Steel, Ronald, *Walter Lippmann and the American Century*, Little, Brown, and Company, Boston, 1980, стр. 201-202.

7) Harold D. Lasswell, *National Security and Individual Freedom*, McGraw-Hill, New York-Toronto-London, 1950.

народном односима.⁸⁾ Због тога је безбедност државе стање које „омогућава функционисање, стабилност и развој државе, осигурава мир, суверенитет, територијалну целовитост и неповредивост граница, унутрашњи поредак у земљи, основна права и слободе грађана, штити њихове животе, здравље, имовину и животни простор.“⁹⁾ Истовремено, то је и процес који укључује низ мера како би се без сметњи осигурао трајни, одрживи развој државе, у циљу њене одбране као политичке институције која може заштити појединца и друштво у целини, њихову имовину и животну средину, од претњи које могу значајно ослабити њено функционисање или угрозити добра од посебног значаја.¹⁰⁾

Због тога је неопходно националну безбедност сагледавати из најширег могућег контекста и анализирати најразличитије могуће изазове, ризике и претње услед чијег деловања може доћи до проблема у функционисању државе. У овом раду су испитиване претње специфичне за географски простор Подриња које угрожавају безбедност Србије и Српске. Република Србије је међународно призната држава и користити појам национална безбедност у њеном случају је могуће било у ком контексту да се овај феномен посматра. До проблема може доћи због повезивања националне безбедности са Републиком Српском, пошто она није држава. Ипак, због свих специфичности везаних за унутрашњу структуру Босне и Херцеговине и историјских околности које су довеле до формирања оба ентитета у овој земљи, сматрамо да је такав приступ савим оправдан из два разлога. Прво, разлике између перцепције изазова, ризика и претњи, пре свега оних који су повезани са политичком и психолошко-културном угроженошћу у два ентитета су толике, да је готово немогуће пронаћи најмањи заједнички садржалац којим би се укратко описало шта представља националну безбедност Босне и Херцеговине као целине. Друго, политичка сукобљеност, међуетничке и међурелигијске тензије приметне у релативно дугом временском континуитету пре свега говоре како представници различитих народа у БиХ једни друге посматрају као фактор угрожавања сопствене „националне безбедности“, те је зато неопходно национални ниво анализе посматрати не из државне, већ из ентитетске равни.

8) Радослав Гађиновић, „Класификација безбедности“, *Наука, безбедност, полиција*, Год. 12, бр. 2, 2007, стр. 12.

9) Ladislav Šimák et al, *Terminologický slovník krízového manažmentu*, Fakulta špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline, Žilina, 2006, стр. 5.

10) Waldemar Kitler, *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa, 2011, стр. 22-31.

ОБЛАСТ ПОДРИЊА - ОСНОВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ

У зависности од тога са ког становишта посматрамо, регион Подриња се може окарактерисати и као географско подручје које обухвата слив реке Дрине, или као област која се меридијански протеже током реке Дрине. Подразумевајуће, прво наведено је шире, а друго уже становиште. До сада, није било настојања да се прецизније одреди шире и уже географско простирање овог подручја. Отуда и испољена пракса да се под Подрињем подразумевају места и општине кроз које Дрина протиче, то јест да се као просторни оквир анализе користи уже становиште. Зато се у Подриње рачунају територије локалних самоуправа: Фоча, Ново Горажде (Устипрача), Вишеград, Сребреница, Братунац, Зворник, Бијељина (све наведене у ентитету Република Српска); Устиколина-Фоча, Прача-Пале и Горажде (у ентитету Федерација БиХ); Бајина Башта, Љубовија, Мали Зворник, Лозница, Богатић (у Србији).

Међутим, ако се у обзир узму и притоке реке Дрине, као и подручја која економски гравитирају ка овим општинама Подриње обухвата значајно шире подручје. У ту подрињску агломерацију спадају и општине Плужине и Жабљак у Црној Гори, укључујући туристички центар Дурмитор, затим Ужице и Чајетина са Златибором и планином Таром, те Шабац и Сремска Митровица у Србији, као и Соколац, Чајничке, Хан Пијесак, Калесија, Лопаре, Угљевик и источни део општине Тузла у Федерацији БиХ, и источни део дистрикта Брчко у БиХ.

Укупан ток реке је дуг 346 км, а површина слива 19.926 км². Од тога на слив Таре отпада 1.853 км², Пиве 1.602 км² и главне притоке Лима - 5.963 км². Поређења ради, Македонија са 25.713 км² и Словенија са 20.273 км² су територијално нешто веће, а независне државе попут Кипра (9.251 км²) и Црне Горе (13.812 км²) далеко мање од површине слива Дрине. Када се посматра територија коју обухвата целокупан слив Дрине, укључени су и делови општина Андријевица, Плав, Гусиње, Беране и Бијело Поље у Црној Гори, Пријеполје и Прибој у Србији и Рудо у Босни и Херцеговини. Иако се географска област кроз коју протиче најзначајнија притока Дрине означава као Полимље и најчешће се сагледава мимо Подриња, ово има значаја за закључке који ће бити изнети, посебно у контексту безбедности Рашке области. Граница Полимља и Средњег Подриња, односно простор на ком се ове две области преклапају, уједно је и северозападни део Рашке области, то је контактано под-

ручје муслиманског и православног-српског становништва што је од великог значаја за националну безбедност и Србије и Српске¹¹⁾.

Дрина настаје спајањем Пиве и Таре у Шћепан Пољу, на граници Црне Горе и БиХ. Обе реке од којих настаје Дрина целокупним током протичу кроз Црну Гору. Тара извире испод планине Комови, на око 2.000 м надморске висине и затим тече северозападно ка Шћепан пољу у дужини од 141 км. Пива извире из врела Сињац на планини Голији. Дугачка је 34 км, али рачунајући и ток речног система Тушина-Буковица-Бијела-Комарница, којим се у њу слива вода кроз главну реку ово тога-Комарницу, мерећи од извора реке Тушине, дуга је 120 км.¹²⁾ Ово је важно због хидропотенцијала реке. Тара и Пива „скупљају“ скоро све воде северозападне Црне Горе преносећи их ка Дрини. Дрина се улива у Саву код Раче, на надморској висини од 81 м, тако је укупни пад од изворишта Тушине и Таре око 2.000 метара. Са средњим протоком од 395 м³ по секунди Дрина је најиздашнија притока Саве (ради упоређивања, средњи проток Дунава код Београда је 5.600 м³/сек).¹³⁾ Због изнетих карактеристика (велики природни пад и релативно висок средњи проток) представља један од водотокова са највећим хидропотенцијалом за производњу електричне енергије у целој Источној Европи, а у некадашњој СФР Југославији је била хидроенергетски најбогатија река.¹⁴⁾ Шћепан поље се налази на 470 м надморске висине, а како тече северно ка Сави, тако и надморска висина места кроз које протиче опада. У Фочи је Дрина на око 400, у Горажду на 345, Вишеграду 300, Бајиној Башти 260, а Зворнику 140 метара. Ово је узроковало да се у водотоку Дрине саграде три хидроелектране. Прва је била ХЕ „Зворник“, пуштена у рад 1955. године, иначе и прва хидроелектрана саграђена у комунистичкој Југославији после Другог светског рата. Укупна снага је 92 MW, са четири инсталисана агрегата, која у просеку годишње производе око 500 GWh. Једанаест година касније, 1966. струју је почела да производи и ХЕ

11) О овоме више у: Душан Пророковић, „Рашка област као геополитичко жариште и њен значај по положај Србије и Српске“, *Политика*, Год. VII, број 7, јул 2014, стр. 175-194.

12) По реци Пиви је названа цела област на северозападу Црне Горе. Пивска површ се угнездилa између планина Дурмитор, Маглић, Лебршник, Голија и Војник. Плато је дугачак 55 км, дугачак 30 км са просечном надморском висином од 1.200 м и највишом од 2.159 м. Ток Комарница-Пива дели површ на два дела: западну Пивску Жупу и источну Пивску планину. Пива је једно од најређе насељених подручја у Црној Гори. На преко 1.650 км² налази се свега око 25 мањих планинских насеља

13) Подаци о хидрографским карактеристикама реке и геолошкој структури сливног подручја преузети из: Благојевић, Милош, *Дрина*, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 2005.

14) О овоме се више може пронаћи у: др Слободан Ристановић, *Река Дрина и Подриње*, Укан, Београд, 2000.

„Бајина Башта“, која је до данас остала највећа хидроелектрана на Дрини, са годишњом продукцијом од 1.500 GWh и четири агрегата укупне снаге 365 MW. ХЕ „Вишеград“ је завршена 1989. године са укупном снагом од 315 MW и просечном годишњом производњом од 1.010 GWh.¹⁵⁾ Корисне запремине акумулација су 89 милиона, 340 милиона и 101 милион м³ воде којима су формирана вештачка језера: Зворничко, Перућачко и Вишеградско.

Поред региона спајања две изворнице, ток реке Дрине се дели на још три дела: горњи, средњи и доњи. Део слива у којем настаје Дрина, а који обухвата горње токове Пиве и Таре карактеришу дубоки кланци, сутјеске, те велики број издашних и снажних врела. Овај део слива је површине 3.502 км² што је 17.6% од укупног слива. Горњи ток просторно обухвата највећи део и са површином од 10.425 км², простира се на 52.3% укупне површине слива, протежући се од Шћепан Поља на југу до Вишеграда на северу. Дрина је дугачка у горњем току 92 км, а у његовом северном делу се у реку улива Лим, водом најбогатија притока, што значајно увећава водну масу. Допринос Лима са са 113 м³/секунди износи у укупној водној маси Дрине 28.6%.¹⁶⁾ У горњем току доминирају доломитне стене и кластични седименти. Средњи ток почиње низводно од Вишеграда, протеже се до Зворника у дужини од 163 км и обухвата укупно 3.866 км² што износи 19.4% од целокупног слива. У овом водотоку су изграђене две хидроелектране, карактерише га кањон између планина Тара и Звијезда дубок до 1.000 м. Геолошку структуру сачињавају кластични седименти-кречњак, шкриљци и филит. Северно од Зворника почиње доњи ток, дугачак 91 км и површине 2.133 км² (што чини 10.7% од територије слива), у њему Дрина тече кроз равничарску област, са њене леве обале је Семберија, а са десне Мачва, добија карактеристике типичне за равничарске реке, меандрира, прави мртваје, мења корито и њен хидроенергетски потенцијал је релативно мањи. Овај део слива одликују неогени седименти-алувијални наноси, што је структурирало педолошки покривач. Богати чернозем је, уз погодност рељефа, узроковао развој пољопривредне производње, пре свега узгајања житарица и шећерне репе.

15) „Хидроелектрана Зворник“ и „Хидроелектране Бајина Башта“, Дримско-лимске ХЕ, 2017, доступно на: <http://www.dlhe.rs/cirilica>; „ЗП ХЕ на Дрини а.д. Вишеград“, Електропривреда Републике Српске, 2017, доступно на: http://www.ers.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=49&Itemid=80&lang=sr, приступљено 25. 03. 2017.

16) Остале притоке мање доприносе укупној водној маси Дрине, па то износи у случају Таре 19.5% (77 м³/сек), Пиве 18.7% (73 м³/сек), Пехотине 5.6% (22 м³/сек), Дрињаче и Праче 5.3% (по 21 м³/сек), Сутјеске 2.9% (13 м³/сек), Јадра 2% (10 м³/сек) итд.

Током историје, Дрина је неколико пута представљала границу. Дивљу и неукротиву реку, поготово у средњем и горњем делу тока је било тешко прелазити, па је у разним разграничењима ова природна међа проглашавана међудржавном или административном. Први пут је то био случај после смрти императора Теодосија 395. године, када река раздваја Западно и Источно римско царство, затим током XIX века када се формира (полу)независна Србија која наставља свој политички пут мимо Отоманске царевине, да би се по разби-распаду СФР Југославије током Дрине у дужини од 220 км протезала граница између Босне и Херцеговине на западу и Србије на истоку (до 2006. године граница са СР Југославијом, тј. њеном наследницом СЦГ). Током Другог светског рата Дрина је граница између окупиране Србије и злогласне НДХ, што је довело до великих етничких чишћења и страдања српског становништва на левој обали реке. У овом периоду се и бележе чести покушаји да се Дрина прикаже некаквом „цивилизацијском границом“, реком на којој се сударају интереси и утицаји мистичног „Истока“, ког карактеришу и православље и ислам, и развијеног „Запада“, на чијем бранику стоје католички средњоевропски народи. Овакве тенденције су приметне и у периоду аустроугарске управе (па затим анексије) Босне и Херцеговине, мада оне нису представљале и доминантне званичне ставове. Хабсбуршка империјална политика је била пре свега усмерена на стварање једног босанског народа и покушаје разбијања просторне компактности српског корпуса подстицањем пресељавања немачког и муслиманског становништва. „У Босни је несумњиво постојала одлична подлога, дуго кроз историју стварана, за раст насиља и колективне агресивности. Ипак, кључни допринос усмеравању ових појава у будућности дају акције и одлуке Аустроугарске. Етнички инжењеринг којем је прибегавао званични Беч, није само подразумевао покушај стварања бошњачке нације и писање нове историје, већ и сурове одмазде према цивилном становништву и масовна пресељавања становништва с циљем осигуравања геополитичких циљева Хабзбуршке монархије. Највећу акцију масовног пресељавања муслиманског становништва аустроугарске власти су спроводиле у Подрињу, у региону источне Босне. Истовремено, на српско становништво у овом подручју стално су вршени притисци како би се иселавало у Србију. Тиме се мењала етничка слика у Подрињу, које је представљало геополитички „меки трбух“ Аустроугарске у Босни. Обе обале граничне реке Дрине насељавало је српско становништво, па је ова граница била ерозивна и пропустљива. С циљем ограничавања српског утицаја у Подрињу, аустроугарска управа ће поку-

шати да реализује и пројекат досељавања немачког становништва у Семберију.¹⁷⁾

У појединим деловима Подриња се током векова отоманске управе ширио ислам и део становника у градским срединама (утврђени градови Соко и Зворник) и трговачким седиштима (Бијељина, чувена чаршија у Фочи, Вишеград и Горажде) га је прихватао, па је религијска структура постајала шаролика много пре 1878. године. Ипак, и даље се говорио један језик, а у различитим мигрантским таласима је у ово подручје углавном долазило православно становништво са југа (Пива, Херцеговина, Васојевићи и тд.), па неких већих промена етничког састава током дугог историјског периода - нема. Изузимајући мале јеврејске заједнице у Бијељини и Зворнику, те занемарљив број представника других народа из велике отоманске државе које је служба нанела у периферни део тадашње империје и који су остали да у Подрињу живе, у погледу етничког састава ово подручје је било прилично хомогено. Словенско становништво, већином хришћанско, али уз значајан проценат муслимана насељава обе обале Дрине, па у том контексту ова река не може представљати никакву „културну међу“. Покушаји представљања Дрине као „цивилизацијске границе“ су, дакле, остали (до сада) неуспешни. Разлози су што је етнички састав становништва био компактан, пошто су обале реке насељавали православни и исламизирани Срби.

АКТУЕЛНА ДЕМОГРАФСКА И ЕКОНОМСКА КРЕТАЊА У ПОДРИЊУ

Брдско-планински рељеф је узроковао да овим подручјем нису пролазили најзначајнији балкански трговачки путеви, нису развијани већи градови, па је и насељеност била релативно мања, а становништво сиромашније. Горњи и средњи ток Дрине, који је кањонски или клисураст, није погодан за градњу саобраћајница.

До данас Подриње је остало релативно слабије развијено, без значајнијих путних праваца који током Дрине пролазе. Ову област пресеца пруга Београд-Тузла, али се она завршава у Малом Зворнику, док је главни друмски коридори у Србији и БиХ заобилазе. То је узроковало да подрињске општине остану мање развијене, са нижим индикаторима од државних просека, било да се посматрају бруто друштвени производ, проценат запосленог становни-

17) Душан Пророковић, *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012, стр. 609.

штва или инвестиције. Главне привредне гране су биле и остале сточарство и експлоатација дрвне грађе у средњем и горњем току, ратарство у доњем и рударство у центрима где су били откривани олово, цинк, боксит и антимон (Зајача, Брасина, Сасе, Власеница, Сребреница, Братунац, Угљевик, Милићи). У Подрињу се налази чак шест бања чији развој је током XX века утицао на изградњу лечилишта, инфраструктуре и уређење околних села. Ипак, изузимајући Бању Ковиљачу, преосталих пет – Бадања и Радаљска у Србији, те Дворови, Губер (Сребреничка) и Вишеградска у БиХ – остају мање посећене и без значајнијих импулса за развој ширег окружења (микроцелина). Значајнија индустријализација Подриња почиње тек после Другог светског рата и први успешни подухвати у том смеру су биле изградње хидроелектрана у Зворнику и Бајиној Башти. Последице ратних дејстава се осећају у Подрињу и пуне две деценије по окончању оружаног сукоба, а на економске неприлике је у великој мери утицао и неуспех концепта приватизације. Инвестиције су, у поређењу са најразвијенијим регионима Србије и БиХ значајно мањег обима, проценат незапослених виши, а просечне зараде ниже.

Неповољан економски амбијент је један од узрочника великих миграција из Подриња и слабије насељености овог подручја. У Србији је највећи град Лозница са 19.863 становника (према резултатима пописа из 2011. године), а у Српској - Бијељина са 41.121 становником (2013. године).¹⁸⁾ Ове две општине су такође најмногољудније, па у Бијељини живи 103.874, а у Лозници 79.327 становника. Куриозитет везан за Бијељину је што се ради о једином граду у Подрињу и једним од ретких у БиХ који бележи континуално повећање броја становника (сам град је Бијељина је 1991. године имао 36.187, а општина 96.988 житеља; поређења ради, исте године у општини Лозница је живело 86.875 становника). Са десне обале Дрине, у Мачванском округу се број становника од 2002. до 2011. године смањио са 332.742 на 297.778. Према попису из 2011. године у овим општинама Подриња је живело: 28.883 у Богатићу, 12.482 у Малом Зворнику и 14.469 у Љубовији, уз још 26.022 становника у општини Бајина Башта која се налази у Златиборском округу. У свим локалним самоуправама се бележе негативни

18) Представљени подаци о броју становника су преузети из докумената: „Попис 2011“, Републички завод за статистику Републике Србије, Београд, 2011, доступним на: <http://webrzs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>; „Резултати пописа по насељеним мјестима“, Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука, 2013, доступним на: http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/popis/rezultati_popisa_po_naseljenim_mjestima/Rezultati_Popisa_2013_Naseljena_mjesta_WEB.pdf; „Popis stanovništva u BiH“, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, 2013, dostupnim на: <http://popis2013.net/>.

индикатори природног прираштаја, од -0.4% у Малом Зворнику, до -6.4% у Богатићу. Разлоге због којих се Бијељина разликује од свих осталих места, треба тражити у пресељавању великог броја Срба током рата и непосредно после њега из ширег региона Тузле и Сарајева у Семберију. У свим осталим местима је била сасвим обрнута ситуација. Становништво се током рата није досељавало, већ расељавало. Тако је Зворник са 14.584 житеља 1991. године спао 2013. године на 12.674, док је посматрајући податке за територију истоимене општине то још израженије, па се популација смањила са 81.295 на 58.856. Према пописним резултатима Републичког завода за статистику Републике Српске на територији општине Власеница је 2013. године живело 10.657, у Милићима 11.441, Сребреници 13.409, Вишеграду 10.118, а Фочи 18.288 (од тога у самом граду 12.334) становника. Подаци Агенције за статистику БиХ се разликују, у свим случајевима је забележен већи број становника, па их је тако, на пример у Вишеграду 10.668, а у Власеници чак 11.467, али је то, као и много тога другог у БиХ - политичко питање. Наиме, Агенција је у број становника по појединим општинама очигледно рачунала и лица која су се одселила у неке друге градове унутар БиХ или у иностранство. На крају, због тога су се појавиле разлике и у укупном броју становника и њиховој етничкој структури приликом обраде података са пописа 2013. године у односу на то која је институција резултате представљала. Иако на закључке у овом раду пресудно не утиче тачан број становника по појединим општинама, већ је циљ био да се приказом ових података укаже на популационо пражњење средњег и горњег Подриња, веродостојнији су подаци Завода Републике Српске, пошто су њима обухваћени само становници који заиста живе на том подручју.

Број становника, дакле, опада, а тај тренд је израженији у средњем и горњем току Дрине, свеједно да ли се ради о Србији, Српској или Федерацији БиХ. Када је реч о другом ентитету, после грађанског рата у БиХ, Париско-дејтонским мировним споразумом је утврђено да ће Федерација БиХ имати свој излаз на Дрину на територији општине Горажде (укључујући сам град Горажде), па се због тога приступило утврђивању нових граница локалних самоуправа¹⁹⁾. Поред Горажда, које обухвата највећи део предратне

19) Са друге стране, из предратне општине Горажде је издвојена општина Српско Горажде која је припојена Републици Српској. Њено седиште је у селу Копачи, броји око 3.100 становника са површином од 123 км². Одлуком Уставног суда БиХ У 44/01 од 22. септембра 2004. године, а у складу са претходним одлукама заведеним под истим бројем забрњен је назив „Српско Горажде“ (односно-проглашен је неуставним), те је привремено замењен називом Устипрача. Сада се користи назив Ново Горажде. Одлуку

општине, у Босанско-дрински кантон Федерације БиХ су још ушле и општине Устиколина-Фоча, која настаје издвајањем дела сеоских месних заједница из општине Фоча, те општина Прача-Пале, једна од најмањих у БиХ, која се издваја из Пала, а име седиште у Прачи. На територији општине Устиколина живи око 2.600, а у Прачи 900 становника.

У граду Горажде је 12.512, а на територији истоименог града (због политичког значаја дат је статус града овој локалној самоуправи) 22.080 становника. И поред релативно малог броја становника и територије коју заузимају, оваква решења јесу безбедносни изазови за Српску, пошто један од најважнијих комуникацијских праваца од Вишеграда и Рогатице ка Требињу пролази кроз Босанско-дрински кантон. „Горажде је општина са муслиманском већином, која је географски најближа подручјима у Рашкој области у Србији, коју у знатном броју насељава такође муслиманско становништво (општине Прибој, Нова Варош и Пријепоље). Због тога Горажде игра важну улогу у неоосманистичким пројекцијама стварања ‘муслиманског коридора’ од Приштине, преко Новог Пазара до Сарајева. Треба подвући да се на овом месту та замишљена ‘зелена трансверзала’ прекида, зато што се источно од Горажда налази општина Рудо (део Републике Српске), коју насељава српско становништво, као и општине Прибој и Нова Варош (део Републике Србије) у којима је српско становништво убедљива већина. С обзиром на то да се ово подручје налази на тремеђи Србије, Црне Горе и БиХ (или четворомеђи – уколико се посматра и међуентитетска подела у БиХ) и да преко њега пролазе чак два коридора која од централне Србије воде ка јадранском приобаљу (долином Лима ка Бијелом Пољу и долином Дрине ка Тјентишту), његова стратешка важност је огромна.“²⁰⁾

У попису стратегија од државног (или републичког) значаја Србије и Српске не постоји ниједна која се посебно бави регионом Подриња. Чак томе није посвећено ниједно поглавље у постојећим стратегијама. Ипак, појединим одлукама институција Републике Српске се придаје посебан значај овом делу ентитета и конкретним мерама подстиче економска динамика иостанак становништва на овом простору. Тако су, на пример, у Фочи смештена чак три факултета Универзитета у Источном Сарајеву, и то - медицински, стоматолошки и богословски, у Зворнику технолошки, а у Бијелини четири - правни, педагошки, пољопривредни и за пословну еконо-

---

установног суда БиХ је могуће пронаћи на: <http://www.ccbh.ba/odluke/> (приступљено 15.02.2017.)

20) Душан Пророковић, *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012, стр. 609.

мију. Колики су ефекти таквих одлука свакако се може дискутовати, али се претходних година нешто покушавало. У случају Србије било каквих покушаја једноставно нема.

ЗАКЉУЧАК

Национална безбедност се данас сагледава сасвим другачије него током хладноратовског периода. У фокусу истраживача више нису само војне претње. Сваки изазов, ризик и претња који могу нарушити остваривање националних интереса, представљају фактор угрожавања. Подриње је стратешки важан регион, подручје спајања Србије и Српске, те самим тим повезивања Београда са Бања Луком, Новог Сада са Требињем итд. Иако су постојале тенденције да се Дрина прогласи некаквом „цивилизацијском границом“, посебно видљиве током трајања НДХ, гледајући из угла интереса Србије и Српске ова река има сасвим супротну улогу: она је кичма повезивања два српска ентитета. Релативно хомогена етничка структура и мали број отворених питања у односима између локалних самоуправа са две обале утичу да се на Подриње из перспективе Бањалуке и Београда гледа као на подручје изражене стабилности, односно простор на ком нема значајнијих фактора угрожавања. Међутим, безбедност се не подразумева, како на индивидуалном, тако и на националном нивоу. Безбедност се осигурава, и краткорочно и дугорочно! Три изазова су приметна за националну безбедност Србије и Српске у региону Подриња. Први је (гео)политичког карактера и тиче се (невероватног) међуентитетског разграничења у подручју Горажда. Да би се стигло од Вишеграда до Тјентишта, на пример, неопходно је проћи кроз територију Федерације БиХ. Алтернативна рута не постоји, а њена изградња би била скупа и неекономична. Такође, на овом подручју у горњем току Дрине се од Горажда југоисточно наставља линија замишљене „зелене трансверзале“ која би према неоосманистичкој геополитичкој концепцији требало да повеже општине са муслиманском већином од Приштине до Сарајева. Други се тиче лошег економско-социјалног амбијента и рђавих економетријских индикатора. Велики је број незапослених (службено премашује 25%, а често је то и много више), БДП по глави становника у подрињским општинама је од 40-75% у односу на државне просеке, а просечне зараде су осетно ниже. Носиоци развоја су практично остале три хидроелектране, уз свега још неколико успешно приватизованих великих предузећа која послују на подручју већем од Црне Горе.

Ово условљава трећи изазов, а то су изражене миграције становништва из Подриња, ка већим центрима. Једини изузетак је агломерација града Бијељине, а смањивање броја становника је једнако приметно и у српским и у муслиманско-бошњачким срединама. Што се Србије тиче, овај тренд поприма драматичне обресе, пошто је за посматрани период 2002-2011. година Мачвански округ, који територијално покрива средњи и доњи ток Дрине, изгубио број становника већи од збирне популације општина Љубовија и Мали Зворник. Премештањем високошколских институција власти Републике Српске покушавају да на овај процес контролишу, што је резултирало и да одлива у Бијељини нема, а у Фочи је успорен, али у случају Зворника се ипак показује да то већег утицаја нема. Те мере су пожељне, али нису довољне. Из наведеног је јасно да Подриње представља кључни регион за повезивање Србије и Српске, а да су приметна три крупна изазова која се морају решавати. Популационо пражњење узроковано економском девастацијом може оставити катастрофалне последице и утицати да стратегије везане за сарадњу Србије и Српске које се у будућности буду усвајале једноставно неће имати ко да спроведе. Такође, без становништва и у економски пасивним крајевима, сви планови који се тичу успостављања „зелене трансверзале“ или било којег другог геополитичког концепта неповољног по српске интересе је много лакше реализовати. Због тога је неопходно предузети хитне мере како би се најпре уочени негативни трендови зауставили, а затим и променили.

ЛИТЕРАТУРА

- Ејдус, Филип. *Међународна безбедност*, Службени гласник, Београд, 2012.
- Гађиновић, Радослав. „Класификација безбедности“, *Наука, безбедност, полиција*, Год. 12, бр. 2. 2007.
- Јефтић, Зоран, Стојановић, Станислав. „Различити третмани безбедности (Претпоставке за дефинисање појма безбедности)“, у: Цветковић, Владимир, *Ризик, моћ, заштита. Увођење у науку безбедности*, Службени гласник: Факултет безбедности, Београд, 2010.
- Kitler, Waldemar. *Bezpieczeństwo Narodowe RP, Podstawowe kategorie, Uwarunkowania, System*, Akademia Obrony Narodowej, Warszawa, 2011.
- Koschnik, Wolfgang J. *Standard Dictionary of the Social Sciences*, Saur, Munich, 1992.
- Lasswell, Harold D. *National Security and Individual Freedom*, McGraw-Hill, New York-Toronto-London, 1950.
- Lippmann, Walter. *U.S. Foreign Policy: Shield of the Republic*, Little & Brown, Boston, 1943.

- Nathan, Fabien. „Natural Disasters, Vulnerability and Human Security”, In: Brauch H.G.; Grin, J.; Mesjasz, C.; Behera, N.; Chourou, B.; Oswald Spring, U.; Liotta, P. H. ; Kameri-Mbote. P. (Eds.), *Facing Global Environmental Change: Environmental, Human, Energy, Food, Health and Water Security Concepts*, Berlin – Heidelberg – New York – Hong Kong – London – Milan – Paris – Tokyo: Springer Verlag, 2009.
- Попис 2011, Републички завод за статистику Републике Србије, Београд, 2011, доступно на: <http://webzrs.stat.gov.rs/WebSite/public/ReportView.aspx>
- Popis stanovništva u BiH, Agencija za statistiku BiH, Sarajevo, 2013, dostupno na: <http://popis2013.net/>.
- Пророковић, Душан. *Геополитика Србије: положај и перспективе на почетку XXI века*, Службени гласник, Геополитика, Београд, 2012.
- Пророковић, Душан. „Рашка област као геополитичко жариште и њен значај по положај Србије и Српске“, *Политика*, Год. VII, број 7, јул 2014.
- Резултати пописа по насељеним мјестима, Републички завод за статистику Републике Српске, Бања Лука, 2013, доступно на: http://www2.rzs.rs.ba/static/uploads/bilteni/popis/rezultati_popisa_po_naseljenim_mjestima/Rezultati_Popisa_2013_Naseljena_mjesta_WEB.pdf
- Ристановић, Слободан. *Река Дрина и Подриње*, Укан, Београд, 2000.
- Steel, Ronald. *Walter Lippmann and the American Century*, Little, Brown, and Company, Boston, 1980.
- „U 44/01 od 22.09.2004“, Ustavni sud Bosne i Hercegovine, доступно на: <http://www.ccbh.ba/odluke/>
- UNDP, *Human Development Report*, 1994, <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1994/chapters/>
- Šimák, Ladislav, Horáček, Jiří, Novák, Ladislav, Németh, Ludovít, Míka, Vladimír, *Terminologický slovník krízového manažmentu*, Fakulta špeciálneho inžinierstva Žilinskej univerzity v Žiline, Žilina, 2006.

Dusan Prorokovic

THE SIGNIFICANCE OF PODRINJE REGION TO THE NATIONAL SECURITY OF SERBIA AND REPUBLIC OF SRPSKA

Resume

The notion of national security is now perceived quite differently than in Cold War period. It is necessary to examine the challenges, risks and threats that threaten the security of the state and nation in the various aspects. This paper puts special emphasis on three challenges that Serbia and Republic of Srpska counter in the strategically important region of Podrinje. The first is complex political relations in Bosnia

and Herzegovina; the second is economic devastation (or unfavorable economic and social environment); and the third is emigrations from this region and depopulation of this area. Therefore, for both Serbia and Srpska it is necessary to take appropriate measures.

Keywords: *national security, Podrinje, Republic of Srpska, economics, demography*

---

* Овај рад је примљен 07. априла 2017. године а прихваћен за штампу на састанку Редакције 20. априла 2017. године.